

Anscar Chupungco (red.), *Scientia Liturgica. Manuale di Liturgia*, t. V: *Tempo e spazio liturgico*, wyd. Piemme, Casale Monferrato 1989, ss. 467.

We włoskim wydawnictwie PIEMME, pod patronatem Papieskiego Instytutu Liturgicznego, św. Anzelma w Rzymie i dyrekcją benedyktyna O. Anscara Chupungco, podczas 1989 r. sukcesywnie ukazało się pięciotomowe obszerne dzieło, pt.: „Scientia Liturgica” Cztery pierwsze tomy tego dzieła, przedstawiłem już na łamach *Collectanea Theologica*. Ostatnio ukazał się ostatni, tom V, wspomnianego „podręcznika do Liturgii” (*Manuale di Liturgia*), również opracowany przez autorów z 42 osobowej ekipy specjalistów włoskich i zagranicznych, twórców całości.

Jak wspomniałem przy recenzji poprzednich tomów, „Scientia Liturgica” próbuje dziś zająć miejsce wśród takich poprzedzających ją klasycznych dzieł, jak czterotomowe: „Manuale di storia liturgica” M. Righetiego, czy A. G. Martimort’a pt.: „L’Eglise en priere” lub siedmiotomowej serii „Anamnesis”, wydawanej w latach 1974-1989 przez „Casa Editrice Marietti”, opracowanej przez profesorów PIL w Rzymie. Najogólniej mówiąc, to nowe dzieło liturgistów zawiera wszystkie fundamentalne tematy wchodzące w zakres studiów liturgicznych. Dlatego już staje się ważnym źródłem odniesienia, dla wykładowców i studentów teologii różnych Uniwersytetów i Seminariów, Zakonów i Zgromadzeń Zakonnych, Instytutów Życia Konsekwowanego, Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, oraz dla wielu innych osób zainteresowanych bogatą problematyką liturgiczną.

Tom V, objętościowo nie mniej obszerny niż poprzednie, bo mający prawie 470 stron, opatrzone został podtytułem „Tempo e spazio liturgico” (Czas i przestrzeń liturgiczna), który nie udziela dostatecznej informacji o zawartości tomu. Wystarczy zajrzeć do spisu treści, by zauważyć, że cały materiał książki dzieli się na trzy Części, poświęcone kolejno: Liturgii Godzin, problematyce Roku liturgicznego i wreszcie Przestrzeni liturgicznej. Całość poprzedzona została dziesięciostronicowym opracowaniem wstępnym autorstwa dyrektora dzieła, prof. Anscara Chupungco, na temat samej koncepcji czasu i przestrzeni liturgicznej.

Część I, dedykowaną Liturgii Godzin opracowało dwóch autorów: R. M. Leikam i R. F. Taft. Najpierw R. M. Leikam przedstawia Liturgię Godzin w pierwszych czterech wiekach. Swoje dociekania Autor rozpoczyna od podstaw biblijnych, sięgając w ten sposób do rytualnej modlitwy żydowskiej za czasów Pana Jezusa i praktycznego uczenia się modlitwy od Chrystusa, zwłaszcza modlitwy wspólnotowej. Następnie Leikam przechodzi do tzw. modlitwy eklezjalnej pierwszych trzech wieków, jaką znajdujemy u różnych chrześcijańskich autorów. Tu także omawiane są pierwsze próby organizowania oficjum katedralnego, monastycznego i parafialnego.

Liturgią Godzin na Wschodzie zajmuje się R.F. Taft. W sześciopunktowym bloku studiuje on oficjum armeńskie, asyryjsko-chaldejskie, to tradycji syro-zachodniej i maronickiej, koptyjskie i bizantyjskie. Do całości tego opracowania Autor omówił tu także związaną z tą problematyką liturgiczną służbę etiopską dawną i aktualną. Następnie R. M. Leikam omawia dwa wielkie tematy. Pierwszy z nich obejmuje Liturgię Godzin w rycie rzymskim (od początku aż do czasów reformy soborowej), a drugi dotyczy Liturgii Godzin na Zachodzie w innych rytach, np. galijskim, ambro-

zjańskim czy hiszpańskim, zawsze z uwzględnieniem oficjum monastycznego czy katedralnego. Część I tego tomu, wieńczy R. F. Taft, przedstawiając teologię Liturgii Godzin.

W Części II, poświęconej problematyce Roku Liturgicznego, przyjmuje się podobną metodologię studium. Obszerny, bo 200 stronicowy materiał opracowało kilku autorów. Aż trzy tematy przypadają doświadczonemu prof. M. Auge: ten o Roku liturgicznym w pierwszych czterech wiekach; o Roku liturgicznym w rycie rzymskim; oraz teologia Roku liturgicznego. E. V. Velkovska opracowała temat: Rok liturgiczny na Wschodzie, a G. Ramis temat podobny ale w liturgii nie rzymskiej. Całościowe ujęcie kultu Maryi, zarówno na Wschodzie jak i na Zachodzie, przygotował I. M. Calabuig. Podobnie uczynił prof. Ph. Rouillard, opracowując razem kult świętych na Wschodzie i na Zachodzie.

Inną strukturę ma Część III książki, poświęcona przestrzeni liturgicznej. Najpierw widzimy tu dość szczegółowe opracowanie I.M Calabuig'a na temat „Ordo dedicationis ecclesiae” Autor omawia te obrzędy według epok i różnych rytów, poczynawszy od czasów epoki przedkonstantyniańskiej aż do ostatniego, posoborowego wydania. Drugi wielki i bardzo ważny temat w tej Części podręcznika, dotyczy architektury liturgicznej. Opracował go od lat interesujący się tą materią prof. C. Valenziano. Profesor zajmuje się tu szczegółowo nie tylko ołtarzem, amboną czy chrzcielnicą lecz każe zwrócić baczniejszą uwagę na całe wnętrze i zewnętrzną stronę obiektu sakralnego. Zdaniem ks. Valenziano, jeśli pozwalają na to możliwości, należy przewidzieć nie tylko odpowiedni czas lecz także właściwe miejsce do sprawowania różnych celebracji, np. chrzcielnicę ale i miejsce do celebracji sakramentu pojednania, itp. Dobrze jest, gdy kościół ma np. kaplicę dla codziennych celebracji. Na koniec, wprawdzie bardzo krótko ale konkretnie, Autor mówi o architekturze zewnętrznej obiektu sakralnego i niektórych przepisach tę określających.

Teologię przestrzeni liturgicznej przedstawia C. Militello. Najpierw zatrzymuje się na wspólnocie Kościoła lokalnego, uwzględniając wymiar antropologiczny i dane biblijne. W drugiej części przedstawia przestrzeń liturgiczną jako miejsce, w którym odczytujemy „obraz Kościoła” i jego „funkcję liturgiczną”

Przedstawiony tom V „Scientia Liturgica”, podobnie jak cztery poprzednie zasługuje na uwagę tych wszystkich, dla których liturgia jest źródłem i pokarmem duchowym. Indeks rzeczowy zamieszczony na końcu tomu, ułatwia znalezienie konkretnego materiału. Nie jest to materiał rewelacyjny, ale dobrze uporządkowany i dostęпно przedstawiony, dlatego warto go przynajmniej w części przetłumaczyć. Zainteresowanych odsyłam do mojej recenzji poprzednich tomów tego dzieła w CT, by zobaczyć treść „Scientia liturgica” w całości.

ks. Adam Durak SDB